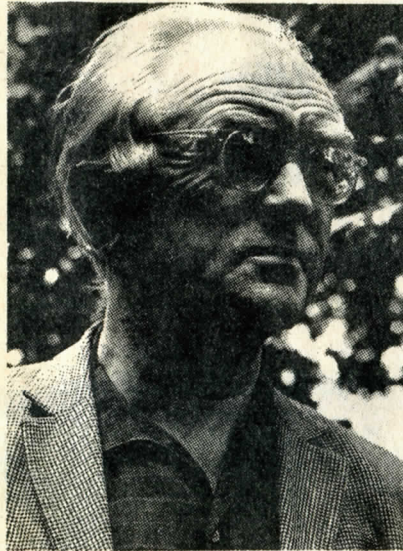

HONDERD JOAR LEDEN, DAT KNEELS TER L

Tekst van de rede, oetsproken deur prof. dr. J. Elema bie de herdenken van de honderdste geboortedag van K. ter Laan op dunderdag 8 juli jl. in Slochter.

Aans ik non, op dit ogenblik, tegen joe zee: 't is mooi weer boeten, zellen wie n zetje kaaibakjen, den, denk ik, zollen mainsten van joe mie wel nait verstoan en zeggen: kaaibakjen wil e mit ons, wat zol dat wel wezen?

Kaaibakjen is n spul, dat grode jongs mit n kanner speulen. Der wordt n bakstain opzet en boven op dei stain legt elk van dailnemers n poar senten. Den goa ie van stain vandoan, zeg mor vijf of zes meter; ie goan den, zo te zeggen, achter meet en, ain veur ain, perbaaier ie den om dei stain om te gooien. Om stain hemmen ie n lutje kring hentrokken. Aans stain omgoid wordt, den valen senten d'r of, ze valen ien kring of der boeten. Dei der ien valen, bennen veur speuler, dei stain omgoid het. Aner senten, dei boeten kring valen binnen, gooit e op, laiwen bennen veur hom, letters worren nei ienzet. En zo gait dat den deur.

PROF. DR. J. ELEMA

WOAR MOUT DAT HEN

laand, ook geschiedenis. En dat e

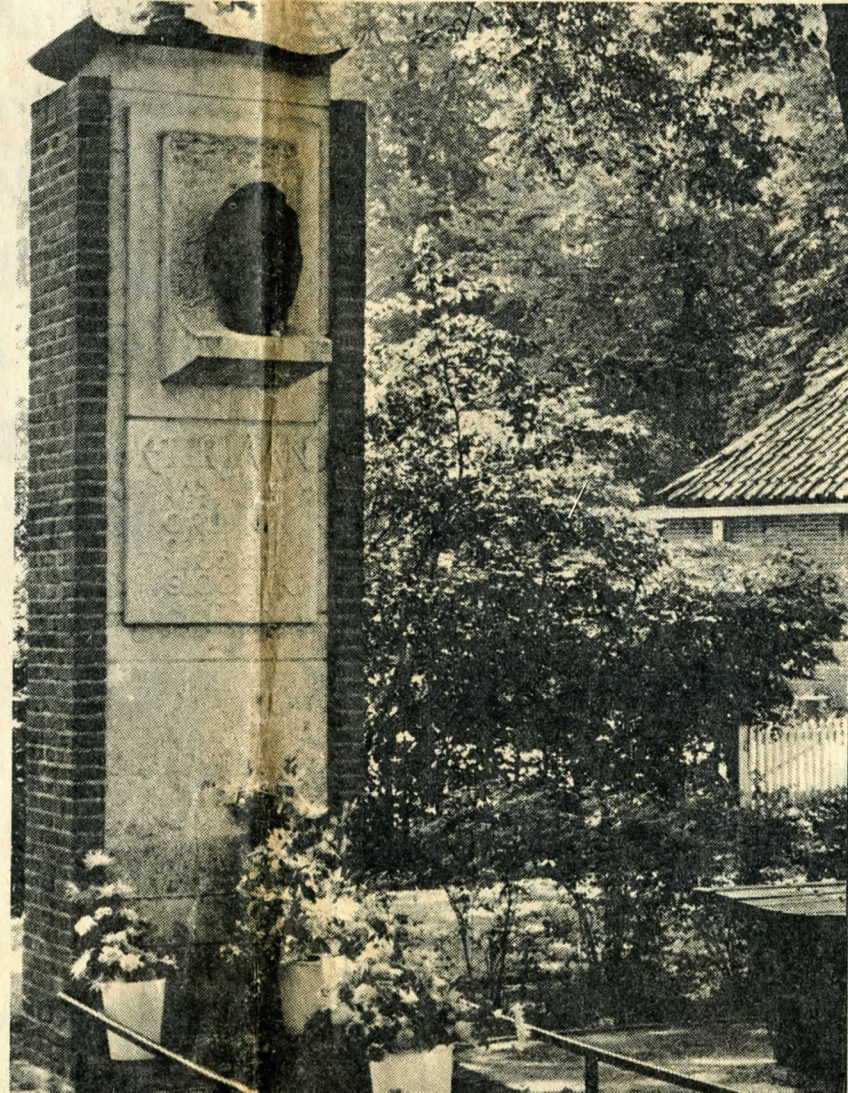
nait allennig: kaaibakjen, jongensspul, mor hai vertelde presies, hou dat da speuld wer. 't Ging hom der nait om, om dooie woorden ien n dood bouk te stoppen, mor om levende woorden deur mond van levende grunneger mensken spreken te loaten.

Bouk zol spaigel wezen van aal wat ter hier bluit en gruit. Is dat hom lukt? Dei vrog wil ik beantwoorden, omdat ik joen den tegelijks vertellen ken, wat Ter Loan wél wild het, moar nait doun kon. Doar wordt e nait klainer van, net omgekeerd, doar wordt e groder van, omdat ie d'r oet leren kennen mit wat veur moat e zich zulf meten het.

SPEULEN OM GELD

Aans Ter Loan hier vandoag onner ons was, den zol ik tegen hom zeggen: meneer Ter Loan, ie hemmen bie dat kaaibakjen nog wat vergeten. Den zol hai wel zeggen: wat den, 'k docht, dat ik alles zegd haar. En den ik weer: dat is ook zo, mor ik wil joe toch wat vertellen over mien aigen jeugd, dou ik dat spul mitspeulde. 'k Docht, dat 't joe wel interesseren zol. Aans boerenzeun heb ik dat mit jongs van 't loug speuld, mor ik heb 't thoes nait verteld. Want, wat wie deden, dat was speulen om geld. En speulen om geld moggen, ien dei liberale wereld van grunneger boeren, kiener nait doun.

ANER BRAIFKE

WOARMOUT DATHEN

Meschain, dat padei van joe non aal denken: woar mout dat hen, kerel zit ja haaildaal op 't verkeerde spoor, zol toch over Kneels ter Loan proaten. Joa lu, dat ben ik ook van plan, of, beter zegd, doar ben ik aal mit aan gaang. Want gesteld, dat ik joe dat nait verteld haar, van dat kaaibakjen, en ie wollen toch waijen, wat ik joe veursteld haar, den haar ie dat opzöcht ien 't woordenboek van Ter Loan; doar stait den persies alles in. Nait allennig wat 't woord betaikent, mor ook hou 't spul speuld wordt en den ook nog, dat 't op 't Hogeland kaaibakjen hait, mor ien aner streken van ons pervinsie weer aans, kaikeboeren of kaikebakken. En non zit ik aal haail dicht bie vroeg dei mië steld is: wat betaikent Ter Loan, vandoag de dag. Nait wat hêt e betaikend, mor wat betaikent e. Non! En den huif ik nait over Ter Loan aans politicus proaten. Hai het n haail bult goie dingen doan, mor zo bennen der meer. Hai het ook gain teorie ontwikkeld dei nog geldt. En boetendes, wie binnen hier in Grunnegerlaand slim gauw mit 't vergeten van ons grote mannen. (Aans 't nait zo was, den haar wie ien 1968 wel docht aan dei aner veurman van 't socialisme ien ons gewest, dei dou honderd jaar leden geboren was, ik bedoul netuurlek Schoaper).

Dus over Ter Loan aans politicus proat ik non nait. Dat is verleden tied en ik wol 't der ja over hemmen, wat Ter Loan betaikent, vandoag de dag.

Dat e börgmeester van Zoandam west het, eerste rooie börgmeester van 't laand zo aans d'r altied bie verteld wordt, dat is, veur ons in Grunneger-

laand, ook geschiedenis. En dat e joarenlaang veurman van Grunneger bewegen west het, doar zeg ik ook niks over. Hai prout veur mensen boeten Grunnegerlaand, veur emigranten zo te zeggen. Mor den emigranten, dei nait noar 't olle laand terugwollen. Netuurlek wel van belang, mor ook aal weer, verleden tied.

MONUMENT

Mor 't Nei Grunneger Woordenboek, dat e soamensteld het, dat is 't monument, dat e veur zich zulf opricht het. Dat monument, dat stait d'r op dit ogenblik nog net zo groot aans n dikke vattig jaar leden.

Meschain zeg ie, da's niks neis, dat wait wie aalmaal. Dat stait nog te bezain, doar wol'k 't vandoag juist over hemmen. Mor ook al was 't zo, den is 't nog neudig om 't van tied tot tied dudelk te zeggen, want ik heb aal zegd, wie vergeten hier gauw en hemmen n groul aan grote woorden.

Dou n grote romeinse dichter over zien waark prout en over wat dat ien toukomst beduden zol, zee e: Exegi monumentum aere perennius, wat zoveul bedudt aans: 'k heb n monument opricht, dat is duurzoamer aans metoal. Van vaalse bescheidenheid haar e gain last. Wie zeggen dat, ien dizze kontrain, anders: wie zeggen: dikke boek is of. Stoaten willen gain subsidie geven.

Ter Loan zien woordenboek is nait zo mor n woordenboek. Hai wol nait allennig vertellen wat n woord of n zin ien ons toal bedudt, hai wol, dat achter dei woorden en zinnen 't volk van Grunnegerlaand, zo aans dat speult en waarkt, zo aans dat leeft en staarft, omhoog komen zol. En doaram zee e

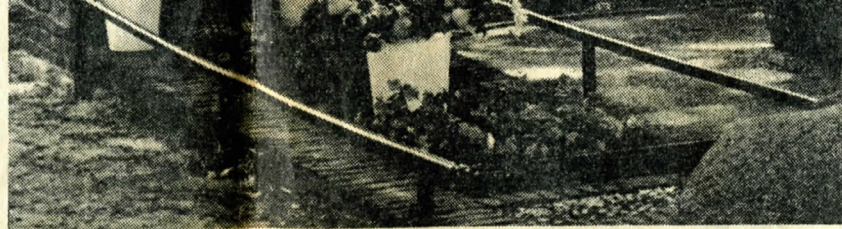
ANER BRAIFKE

'k Denk dat Ter Loan, aans e dat heurd haar, tegen mie zegd hemmen zol: ie hemmen geliek, mor dat mou'k den wel op n aner braifke schrieven. Dat heurt bie 't braifke: fetschou of zede of zo wat. En dei slag haar den weer zient west. Dei dingen heuren ien n aner boek en Ter Loan het perbaaiert dat aner boek te schrieven. Ain groot boek, net aans 't woordenboek, is dat nait worren. Hai het n haail bult bouken schreven, woar e zien bak mit braifkes (mit fiches hait dat ien wereld van waitenshop) over oetstred het. Dei bouken, dei haiten den Groninger encyclopedie (twai dailen) en Groninger Volksleven (ook twai dailen) en nog hait wat aner bouken meer. Padei bennen ien 't grunnegers, anern ien 't nederlands schreven. Hai voak ien vörm van n woordenboek.

OP STAP

En zo goa ik den op stap, ik wil waijen woaram ik aans leujong nait om geld speulen mog. Ik kiek ien „Groninger Volksleven, deel II, beschrijvende folklore”. Dat woord folklore moakt mie aal wat schrikkg, mor n woord is mor n woord. Ik denk: bie „Zeden en Gewoonten”, doar zel wel wat stoan. Dat is ook zo. Der stait: beschreven door Johannes Onnekes van Ulrum in 1885. Da's veur mien tied. Der stait ook nog: Verder in verhalende werken. En den worren der roeg en raauw wat schrievers deur n kanner gooid. Ik denk, wat ter touvallig ien 't koartenbakje zat.

Ik bloader dus mor deur. En den

Het monument van K. ter Laan in Slochteren.

vien ik in ains n haail luk stukje van woar ik noar zuik, bie „fatsoen”. 'k Lees joe 't evenkes veur: Fatsoen: een Groninger is zeer op fatsoen gesteld. Zie: aanspraakvormen en zoenen. Moeder geeft een zoen aan haar pötje (baby) in de wieg. Later nooit weer. Zoenen, waar iemand bij stait, zoals de Hollanders. Nee. Aanstellerij. En verder: in mijn jonge jaren was 't ook nog geen gebruik, dat men de hand gaf bij aankomst of bij weggaan.

Kiek, dat bennen dingen, dei ik bedoul. En den nait allennig veur 't verleden, mor ook veur ons tied. Dat is aigek gain folklore, dat is zede (levenswies) van ons hier, op dit ogenblik. Veur toal het Ter Loan dat doan mit zien woordenboek. En net aans duutse dichter Rilke haile mörns ien 't groot woordenboek van briuers Grimm las, omdat e doar ien von, wát duuts was, ook neie woorden doar e nooit van heurd haar, mor dei e ien zien gedichten loater gebruikte, zo sloagen grunnegers dichters van non (joa, dei binnen der), aans ze 't saks nait goud waijen wat ter zegd wordt, noa ien 't woordenboek: wat zegt Ter Loan. En den let e joe zo goud aans nooit ien steek. Levende taal van levend volk.

Geldt dat ook veur zien aner bouken over zeden en gewoonten? Nee. Of, sums wel, sums nait. En voak

moie zeggen: woaram 't ain wel, 't aner nait? 'k Geef joe n veurbeeld. Ik zit nog bie „fatsoen” en kiek op zulfde bladzie verder. En den stait d'r opains n verhoal over fiets. Wenner dei opkwam en hou e d'r oetzaag. Nait over ain of aner grunneger fiets, mor over fiets. Het netuurlik wel wat mit 't volksleven te moaken, mor aans je 't zo bekieken, hemmen auto en motorboot d'r ook mit te moaken. Stonnen der nait in. Mien vroeg is: woaram nait. Nait om kritiek te hemmen op zien waark, mor om beter antwoord te geven op vroeg: wat betaikent Ter Loan veur ons, non, nog altied.

SPAIGEL

Men ken op vroeg, die ik steld heb, netuurlik n ainvoudig antwoord geven. Dou eerste druk van zien woordenboek oetkwam, was Ter Loan aal biekans zestig jaar. Ale aner beuken bennen loater oetkommen. Ter Loan was n slim waarkzoame man, mor n mensk is mor n mensk. Hai sprong wel mit n haail laange polsstok, mor ook mit n haail laange polsstok springie nait over n kenaal.

Dat antwoord, dat dus ienholdt dat e aigek aal te old worren was veur aal dat waark, is, ducht mie, nait direkt verkeerd, mor 't is ook nait goud. D'r is noamelk nog n haail aner reden. Dou

S TER LOAN GEBOREN IS

Ter Loan zien woordenboek mouk, stonnen achter hom n hail leger van mensen, ien stad en ien dörp, dei zien liesten invulden en hom holpen. Ter Loan lait héur proaten, dat is woar. Háí was mond van aal dei mensen, dat is woar. Mor dei mond zee, wat záí wollen, nait wat hai wol. Achter hom ston zien volk en doarom kon 't woordenboek worren, wat hai wol, spaigel van 't levende volk.

VEUL STOERDER

Dei aner dingen, dei hai nog meer wol, dei wazzen veul stoerder. Want hai kon wel aan n dörpschoulmeester of aan n ambachtsman of boer vroagen: hou zeg ie dat, hou hait dat bie joe? Mor hai kon nait vroagen: wat is geschiedenis van joen dörp, dat was nait bekend. Hai kon nait vroagen: woarom maggen joen kiender nait om geld speulen. Zollen ze zegd hebben: omdat 't nait mag, oet. Engelsens zeggen ien zo'n geval: it's not done.

Haar e dat onderzuiken en beschrieven wild, mos e steun had hemmen van n team van geleerden, dei dat veur hom onderzocht haren, nait allennig veur 't verleden, dat was ter hier en doar nog wel, mor ook veur aigen tied. En den haar 't meschain ien dikke bouken stoan, mi t siefers en statistieken en 'k wait nait of Ter Loan doarmit tevree west haar.

daip en zo riek, net zo staark en zo mooi is aans toal van aner volken.

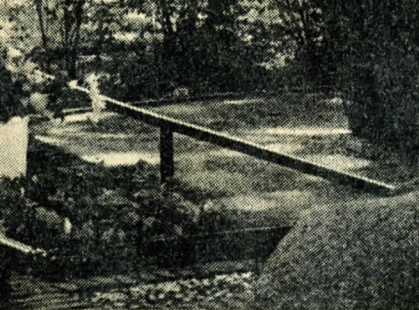
Wat nait zeggen wil, dat ter ook non nog nait genog en teveul bennen, dei zich veur heur pladde toal schoamen. Dei zeggen: woarom zel wie twee toalen hemmen aans wie 't mit ain (Nederlands) dounkennen. Da's goud nöchter. Zuk lu antwoord ik, ook goud grunnegers is 't om gain genougen te nemen mit ain rieksdoalder as je twee krieggen kennen.

„GAIN BELANG BIE”

Mor haile leven en kultuur van zien volk ien 't licht zetten, dat was ook veur Ter Loan zien staarke hannen en zien heldere geest te veul. Veuraal, omdat hom oet dizze kontrainen mor aal te dudelk ien muilt kwam, wat 't waark van geest hier zo voak verlamt: hemmen wie gain belang bie.

Ter Loan was n echte grunneger, dat heb ik aal zegd, mor net aans ale grode mensken, was e ook meer aans zien omgeven. Hai haar, om zo te zeggen, ain „dimensie” meer as mainste anern. Ien goie zin ken men hier de grunneger oetdrukken gebruiken: zatten verdaipens ien. Dat dat zo was, ken 'k joe mit n ainvoudeg veurbeeld teunen. As der mörn ien ons laand n minister-president komen zol, doar kraant van zee: hail kloare kerel, schrift ook gedichten. Wat docht ie, wat ter hier zegd worren zol. Ik wait 't wel zeker: hai, hai, mout kerel zien tied verknooien mit zuk dingen. Doar wordt e toch nait

FEITEN

hteren.

moie zeggen: woarom 't ain wel, 't aner nait? 'k Geef joe n veurbeeld. Ik zit nog bie „fatsoen” en kiek op zulfde bladzie verder. En den stait d'r opains n verhoal over fiets. Wanneer dei opkwam en hou e d'r oetzaag. Nait over ain of aner grunneger fiets, mor over fiets. Het netuurlik wel wat mit 't volksleven te moaken, mor aans je 't zo bekieken, hemmen auto en motorboot d'r ook mit te moaken. Stoton der nait in. Mien vraag is: woarom nait. Nait om kritiek te hemmen op zien waark, mor om beter antwoord te geven op vraag: wat betaikent Ter Loan veur ons, non, nog altied.

SPAIGEL

Men ken op vraag, die ik steld heb, netuurlik n ainvoudig antwoord geven. Dou eerste druk van zien woordenboek oetkwam, was Ter Loan aal biekans zestig jaar. Ale aner bouken bennen loater oetkommen. Ter Loan was n slim waarkzoame man, mor n mensk is mor n mensk. Hai sprong wel mit n hail laange polsstok, mor ook mit n hail laange polsstok spring ie nait over n kenool.

Dat antwoord, dat dus ienholdt dat e aigelk aal te old worren was veur aal dat waark, is, ducht mie, nait direkt verkeerd, mor 't is ook nait goud. D'r is noamelk nog n hail aner reden. Dou

FEITEN

Der ston hom, docht ik, nog wat aans veur ogen. Ter Loan was gain specialist, hai was gain historicus, hai was ook gain toalgeleerde. Men ken dat betreuren, mor 'k loof dat 't beter is om 't, van aner kaant te bekieken: hai kon dingen nog ien groot verbaand zain. Of teminiend, hai wol dat. Mor Ter Loan was ook n echte grunneger, dat wil zeggen, dat e nait van ain of aner theorie of van gerevel over abstrakte dingen oetgoan wol: hai wol feiten verzoameln, 't kon hom nait zo veul schelen, woar ze vandoan kwammen. Mor dei feiten kwammen toch eerst tot heur recht ien groot verbaand, dat wis hai ook wel. En doarom wol e dat ien drei grode bouken: woordenboek, encyclopedie en Volksleven, soamenvatten. 't Haile leven van hail ons volk.

„WETENSMACHT”

Dat is hom nait of mor ten daile lukt. Kwam nog wat bie. Ter Loan was socioaldemokraat. Of e marxist was, wait ik nait. Dut ook nait zo veul. Want hai leefde ien wereld en ien lucht van 't socialisme van dei tied. „Al geesteslicht, al wetensmacht, zij aan het zwoegend volk gegeven, dat is doel waarnaar wij streven, dat is ons heilig ideaal”. Dat wol Ter Loan ook. Dei macht van kennis en waitenschap, dei „wetensmacht”, dat was wel wat veur grunneger mensken, doar haar men, riek of aarm, wel oren noar. Mor dat licht van geest, aners zegd, dei glaans van kultuur, dat is hier meer veur zun- en feestdoagen.

Ter Loan kon zien woordenboek kloar kriegen, hai kon zien volk aan 't verstand bringen, dat heur toal net zo

hail kwilbare kerel, schrift ook gedichten. Wat docht ie, wat ter hier zegd worren zol. Ik wait 't wel zeker: hai, hai, mout kerel zien tied verknooien mit zuk dingen. Doar wordt e toch nait veur betaald?

Ter Loan kon dat wel kombinieren, hai was politicus, hai was börgmeester, hai leefde ook ien wereld van geest, van kultuur.

Hai haar... ja, hou mout ik dat non zeggen. Hai haar n grode vizie. Dit is n woord, dat wie hier nait bruken. Hai keek wied veuroet, ien toukomst. Was e doarom n profheet? Wie hemmen hier gain profeten. Want aans d'r ain is, den zegt e nait wat e zain het, mor hai zegt: hier mos, noar mien idee, n kenool kommen. En twintig jaar loater, as 't kenool groaven is, wordt ter den van hom zegd: 't was n hail klouke kerel, haar 't goud bekeken, schane dat e dood is.

OM HAILE MENSK

Wie bennen tegenswoordig net weer zo ver, dat wie zeggen kennen: 't gait nait om industrie-allain, nait om gas-allain, nait om dit of dat onnerdail, 't gait om haile mensk. Om zien geluk, om 't haile leven.

Ter Loan wol toal van hail zien volk, wol kultuur van hail zien volk omvatten.

Dat wil wie ook weer, wie waiten allennig, dat ain man dat nait meer ken, dat wie 't mit n kanner doun moun. En aans dat nait gebeurt, den gebeurt 't nooit.

Wat Ter Loan west het en wild het, wat e non nog is, dat ligt veur ons ien zien bouken. Dat is 't monument van zien leven. Dat monument is nait óf.

Doar is 't nait minner om, eerder groder. Want alles wat groot is, wist boven zich zulf oet.

Blift nog genog veur óns te doun. Dat is 't wat Ter Loan betaikent, hier, op dit stee en vandoag de dag.